

A black and white photograph of a young girl in a dark dress pushing a stroller with a baby inside. The scene is set outdoors with a wooden table and baskets in the background. The girl is smiling and looking towards the camera. The baby is sitting in the stroller, looking to the side. The text "Usos i costums" is overlaid on the image.

Usos i costums

(50)

Les nines, cotxets de passeig i cuinetes
eran típics regals de reis per a les nenes
d'aquells anys de 1940-1960. Fotografia
de Josep Sánchez Rios, AIV – Fons Josep
Sánchez Rios

Fer-ne esquellots

Al nostre país i, evidentment, al nostre poble, quan es casava un vidu o una vídua, encara que fos amb una soltera o solter, era costum el fer-ne esquellots per a la parella quan s'havia de casar.

Els esquellots eren com a un càstig per a les persones vídues que es casaven novament. Malgrat que legalment ho podien fer, la població –a causa de religions, creences o tradicions - els feia una mena de burla; no era pas ben vist que els vidus i vídues es tornessin a casar; en canvi, per als benestants, és curiós, això no s'aplicava, però, per a la resta sí.

Podríem dir que els esquellots eren com una tara, l'avís que estaven fent alguna cosa impropedent... Al segle XIX, s'adjuntava als esquellots uns ninots de palla –simbolitzaven els nuvis- i se'ls passejava pel poble, mentre es feia soroll i mofa i, en acabar, es cremaven els ninots.

En un casament, quan algun dels cònjuges era una persona vídua, es reunien els companys i es feien uns esquellots –sovint el casament era en secret i ningú no s'hi adonava-; però si era públic i sabut, s'aplegaven amb tota mena d'estris com aixades sense mànec i un martell, corns, xiulets, collars de picarols o campanetes de cavalleries, esquelles... i, un cop ben armats amb aquests instruments i quan es feia fosc, començaven per una punta del poble a fer sonar i repicar tots aquests estris, i es passejaven per tots els carrers, mentre s'afegia gent a la cercavila quan s'assabentaven qui eren els nuvis. L'enrenou feia amagar els gats, fugir els ocells, espantar els infants i lladrar els gossos. Els soroll era tan fort, a vegades, que se sentia des dels pobles veïns.

Algunes vegades, quan el casament era “especial”, durava més d'un dia la cercavila sorollosa i, aleshores, s'hi afegien, fins i tot, forasters o nouvinguts.

Us en donaré més detalls: Quan s'anava pels carrers, tot fent xivarri i amb la jovenalla al darrere, de tant en tant, normalment a les cantonades, es feia una paradeta i un gran silenci... aleshores, els capdavanters que portaven els esquellots cridaven ben fort: Qui s'ha casat? I tothom responia: En Joan amb na Joana!, o els noms corresponents, i, seguidament, iniciaven, de nou, la cercavila per tot el poble i, vinga més i més gent al darrere de la comitiva eixordidora.

Després d'haver donat diverses voltes pel poble, s'anava a cals vidus acabats de casar, i si els nuvis i els qui portaven els esquellots i iniciadors de la gresca s'havien posat d'acord en la quantitat de vi i galetes, aleshores, s'acabava la festa mentre es menjava el petit tast; però, si no era el cas i no s'estava d'acord amb la quantitat, l'endemà s'hi tornava i l'altra... i així fins que el convidat fos del gust dels que picaven l'esquellot, o bé hi arribés per a tothom. Un cop es "pagava" i s'acceptava la convidada ja no es podien fer-ne més esquellots per a aquells nuvis.

A Viladecans, allà pels anys 40 i 50 del segle passat, van haver-hi dues cercaviles d'esquellots molt cèlebres. En aquell temps es van aplegar quasi dues mil persones tot fent soroll, i van durar quatre dies, la primera; la segona, no va ser tan llarga, però com que els nuvis eren molt coneguts, la gent s'ho va passar d'allò més bé... a les paradetes i en els silencis respectius, hom va dir alguns versos eroticosatírics:

"Si no ens voleu convidar
fins que no us neixi el primer fill,
no pararem de picar".

"Nosaltres volem vi i galetes
i tu, llit i "galotes" ".

"Vidu! Treu el porró!
Si no, pujarem al balcó!"

"És un costum ben tradicional,
si un vidu s'ha casat,
de fer-li esquellots!

I el beure ha de pagar,
tant si som molts com si som pocs!"

"Nosaltres volem sucra-hi la
galeta,
perquè a la nit, hi sucra la
pepeta!"

"Piquem aixades sense mànec.
El mànec on serà?
La núvia el té a la mà!

"Amb aixades ferros i pots,
que és música celestial,
t'acompanyarem... i a poc a poc!
Perquè a la núvia no li facis mal!"

Tocar campanes

Tocar campanes, a més de ser una tradició a casa nostra des de temps llunyans, és una frase feta referida a algú quan diu coses que no lliguen, bajanades o similars. Aleshores, diem: ets un tocampanes! Francament, no sabem pas per què es diu amb aquest sentit, quan el repic de campanes sempre ha estat una activitat imprescindible com a mecanisme de comunicació d'esdeveniments socials dins d'una comunitat determinada.

Era, des dels campanars de les esglésies i amb diferents tocs i repics de la campana o campanes, com s'avisava tota la gent: les novetats de la contrada; la mort d'algun veí, podíem saber si el difunt era adult o infant, segons el ritme del toc: si era infant, el toc era més lent, si era adult, el toc es feia més seguit...; s'anunciaven les festes religioses, els casaments, les festes dels patrons del poble, la celebració de nous cristians –batejos– (també es diferenciava el toc si era nen o nena); també hi havia tocs diversos, com el sometent, que avisava d'alguna desgràcia sobrevinguda –per exemple, foc en una masia– i, és clar, s'organitzava l'ajut comunal solidari: tothom hi corria, de ben segur.

El toc de campanes també es feia servir per anunciar i prevenir la gent que per la comarca voltaven bandolers, lladres o gent de mal caire. Des d'un poble a l'altre, les campanes de les esglésies s'anaven comunicant els avisos, com si fossin repetidors de televisió actuals.

L'amor a les coses de la terra comporta la preservació dels seus trets distintius i, en el cas del repic de campanes, hem de convenir que només es conserven com a romanalla d'allò que abans eren.

Parar la fresca al carrer, a l'estiu

Abans que hi hagués al nostre poble vehicles de motor que circulessin pels carrers, es podia “parar” al carrer. És a dir, prendre la fresca a l'estiu, davant la porta de casa, o bé en grup que s'aplegaven a la porta d'algun veí. La fresca es parava, es prenia, a la fosca, quan ja no hi havia mosquits. Mentre es prenia la fresca es xerrava de tot una mica, hi havia més contacte i fraternitat, s'estava tranquil, sense fums ni sorolls..., aquest costum suposava un gran relax després d'un dia de treball, llarg i calorós; fins i tot, hom, amb un parell de sacs, es feia un jaç a la vorera, davant de casa seva i s'hi dormia una estona, fins que la família se n'anava a dormir al llit. Quan ja hi feia fresca, abans al poble i de nit, no hi feia la calor d'ara perquè hi havia més arbres, més espais oberts i molt menys ciment, per això l'ambient es refrescava abans.

Als anys quaranta, els carrers del poble gairebé no tenien enllumenat públic... potser n'hi havia una cinquantena de bombetes escampades per les cantonades de la vila. L'enllumenat dels carrers i de les cases va ser instal·lat l'any 1910, per una empresa de Gavà anomenada Germans Huguet, i fins a la dècada dels cinquanta l'enllumenat del poble continuava igual¹.

Parar la fresca, en aquell temps, era com un exercici de cultura perquè els pagesos que es passaven tot el dia al camp, ja de nit, s'assabentaven del que succeïa al món en aquelles xerrades, ja que sempre hi havia algú que escoltava la ràdio. Prendre o parar la fresca a l'estiu, havent sopat, era alguna cosa més que rebre l'alè fresquívol del capvespre.

Abans hem parlat dels mosquits... Doncs bé, aquests eren una plaga immensa, un veritable martiri per a la gent. Si bufava una mica de vent de garbí, els mosquits s'escampaven arreu, molt lluny. Els aiguamolls de les parts fondals del terme n'eren

¹ **Nota de l'editor:** La instal·lació elèctrica a la població es va realitzar entre el febrer de 1909 i el setembre de 1910, a partir d'un acord entre l'Ajuntament i Antoni Costa i Martí, propietari de l'empresa elèctrica. Fins l'any 1918, en què Artur Costa i Martí vengué la xarxa del servei elèctric a Lluís Huguet, aquest havia fet les feines de manteniment del servei elèctric local.

(5I)

La carretera de Barcelona a Santa Creu de Calafell en direcció Gavà, passada la plaça de la Vila, en una imatge de meitat de la dècada de 1950. Fotografia de Fernando Antiga, AIV – Fons Fernando Antiga Fontanals

el gran focus d'incubació. Els mosquits sortien al capvespre, perquè amb el sol no poden volar. Molts pujaven al poble amb els pagesos, cada cavalleria en portava un núvol al voltant i també enganxats a la panxa dels animals.

D'aquesta manera entraven els mosquits al poble i a les cases. Les mestresses es esperaven i els mataven, armades amb la típica manxa del Flit: nom de la marca registrada més corrent que s'utilitzava i que era una mescla d'oli de crisantem diluït amb petroli.

No va ser fins a l'arribada del turisme quan, a la zona de la platja, i pel benestar dels estrangers, que es van fer tractaments a les aigües per a matar-ne els ous dels mosquits. Arran d'això, el poble també se'n va beneficiar.

Fer la migdiada i berenar al camp

Des de temps llunyans, es berenava al camp des de la primavera fins a sant Miquel, pel setembre, perquè, com diu el refrany: “Per sant Miquel, el berenar puja al cel...!” Això volia dir que per sant Miquel el dia ja es feia més curt i no hi havia temps per a berenar.

Als anys quaranta, els treballadors del camp, amos, mossos o jornalers encara treballàvem de sol a sol.

Al dematí, més o menys a les vuit hores, ja s'esmorzava: hi havia només un quart d'hora; a les onze, es feia les “onze hores”: només vuit o deu minuts de temps; es tractava de fer un petit mos de pa amb dos traguets de vi o cargolar una cigarreta; el vi es bevia amb porró i, normalment, es posava a refrescar al fons d'un pou, dins d'una galleda lligada amb una corda ran d'aigua. Es dinava a la una i, havent dinat, fèiem la migdiada, evidentment al camp mateix, amb tres o quatre sacs de cànem o d'espart –abans se'n feien servir molt-; es preparava un jaç i vinga: uns dessota el carro, altres a l'ombra d'un arbre..., el descans durava, mes o menys, una horeta.

(52)

L'autor, en un moment de descans de la feina, al seu tros de la Marina del Roure, cap a l'any 1952. AIV - Col·lecció Manel Sunyer Mas

A les sis de la tarda, mentre cantaven els ocells, s'hi berenava: aproximadament, un quart d'hora; l'amo, un tros de pa amb cansalada o pernil de casa; el jornaler, un tros de pa i un tomàquet... com diuen els aragonesos: *El tomate es el jamón de la huerta!*

Quan es feia fosc, plegàvem de treballar i tots, dalt del carro, anàvem cap al poble. Hi arribàvem quan ja era hora de sopar.

Emblanquinar i escombrar els carrers

A Viladecans, quan s'acostava la Festa Major d'Estiu, les mestresses de casa havien de fer una feina urgent: emblanquinar les façanes de les cases. Això era així fins al punt que s'ho prenien quasi com una competició, per veure qui la deixava més blanca, polida i maca, o bé qui hi feia una pintada més original.

Per emblanquinar les façanes i les parets interiors d'algunes cases –que també es feia de la mateixa manera- s'havien de comprar els terrossos de calç. A Viladecans, hi havia Cal Carcereny, una casa especialitzada on només venien calç, ciment, guix..., i els estris per a treballar-hi, era portada pels germans Carcereny, de Sant Boi, veritables especialistes en la matèria. També es venia calç a Cal Calcilla, casa d'en Pugès.

El fet que existís al poble aquesta botiga volia dir la necessitat i la quantitat que s'hi venia, perquè eren materials força econòmics i, per tant, la venda havia de ser en quantitat suficient per a viure-hi.

La calç en terrós es posava dins d'una gerra de fang, i s'hi afegia aigua fins que es desfeia i quedava a punt per a emblanquinar les parets. Aleshores, amb un pinzell d'espart lligat a la punta d'una canya ben llarga, per poder arribar-hi a les parts més altes, es mullava el pinzell escombria i es pintava, fins a deixar les parets netes, blanques i pulcres, fins a fer mal als ulls només de mirar-les; també es blanquejaven els gerros de les flors dels balcons, finestres i voreres.

(53)

El carrer Sant Marià, des de l'actual carrer de Santa Teresa en direcció al carrer de Sant Joan. Fotografia de Secundí Roca Roca, AIV – Fons Secundí Roca Roca

També, un altre costum de les mestresses de casa, als matins, ben d'hora, era escombrar i regar el carrer davant de casa i regar, també, les plantes i flors que tenien a la vorera.

Anar a demanar la mà de la promesa

Abans, quan una parella de joves sortien plegats en una colla, arribava un moment en què es coneixien i s'enamoraven. Arribava, aleshores, el moment d'anar a demanar la mà de la promesa a casa dels seus pares. Això anava així: la noia, primer de tot, parlava amb els seus pares i els deia que un dia –prèviament fixat- vindria el noi a casa a parlar amb ells.

Aquest fet, d'haver d'anar a demanar la mà de la promesa, era un mal tràngol per al noi, encara que fossis decidit, es passava força angoixa; era, al capdavant, un pas desitjat, però dur.

Els pares de la noia, si prèviament ja els agradava el noi, l'hi facilitaven un xic i no hi posaven gaires obstacles; així feien del tràngol, un tràmit, com si prenguessin un cafè en família.

Després d'això, el noi, que també havia parlat amb els seus pares, i un dia convingut, anaven tots a casa de la promesa i el compromís es tancava, finalment, entre els pares. Des d'aquell dia ja eren oficialment promesos i podien anar de bracet pel carrer, perquè tard o d'hora es casarien.

Ara bé, quan els joven anaven a ballar o al cinema, els calia “l'espelma”: la mare, l'àvia, els germans..., algú que els acompanyés i vetllés perquè l'honestedat quedés garantida.

A partir d'aquí –i durant alguns anys-, s'iniciava un procés d'autoconeixement. El noi, en havent sopat, anava a festejar la promesa, és a dir a passar unes hores a casa seva; d'aquesta manera, la relació i el coneixement mutu era més fort, més profund i els vincles s'anaven estretant entre ambdues famílies, fins que arribava el dia del casament.

Aquests costums tenien una part agradable i una altra que no ho era tant. La part bona, bonica, genuïna i fructífera esdevenia quan tot anava bé, és a dir, quan el nuviatge i el festeig acabava en casament; però, la part negativa, denigrant i discriminatòria socialment per a la dona, ocorria quan, al cap d'un temps o d'uns anys de festeig o prometatge, aquella relació es trencava i se separaven; aleshores, el noi podia refer la seva vida de manera natural amb qualsevol altra xicota, sense cap impediment moral o social. Per a la noia, en canvi, no era el mateix: gairebé ningú no se la mirava, era com si portés una taca, com un plat de segona mà... i si, finalment, trobava de nou parella, el xicot, normalment, era de posició social més baixa que l'anterior, és a dir, més pobre, poc eixerit o mal plantat...

Ah, els valors d'aquella societat depenia de situacions com la posició econòmica, la presència física, l'ofici o col·locació de l'home –la dona treballava a casa-, etc. Tot això es valorava molt a l'hora d'enamorar-se, festejar i casar-se.

Tirar confits i caramels en els batejos

En la meva infantesa, per tot el país i al nostre poble, quan es batejava un infant, es feia una gran festa per a celebrar l'adveniment d'un nou cristià i, en sortir de l'església, es feia un bon repic de campanes que anunciaven la bona nova arreu.

Recordo que en els batejos hi havia el costum simpàtic de llençar confits i caramels a la sortida de l'església, sobre el veïnat i la xicalla del poble.

Era tot un espectacle veure la mainada del poble a la porta de l'església, esperant que sortís la comitiva familiar amb el nou cristià. Els parents, ben contents, tiraven grapats de confits damunt la gent i els vilatans felicitaven els pares i el padrí. Mentre, la xicalla es barallava per arreplegar molts dolços: els vailets més forts o espavilats eren els que més confits obtenien. No s'hi valia a badar i tot era permès: empentes, corredisses... com més arrepleguessis millor, així hi hauria per llepar-ne força dies.

Si se'n tiraven molts, tothom estava content; però, si se'n tiraven pocs, tots els vaillets a cor cridaven una cantarella apresada en batejos anteriors: “Tireu confits que no són podrits; tireu avellanes que no són corcades; si no en voleu tirar, el nen es morirà!”. Antigament, la gent més acabalada, llençava avellanes i, els més pobres o més garrepes, deien que les avellanes eren corcades i, per això, no hi llençaven res. Aleshores, la xicalla cantava la cançó amb tanta força que obligava el padrí a llençar alguns cèntims de la seva butxaca. Si el nen era l'hereu –a més de fer-ne una gran festa, més que no pas la resta de fills, ja que el tracte, per tradició, era diferent respecte la resta de germans- el padrí llençava moltes més llaminadures o cèntims que en qualsevol d'altre bateig.

En arribar a la casa del nadó, i des del portal, els homes de la comitiva tiraven tot el que els quedava a les butxaques... fins que no ensenyaven els folres, la mainada no parava de cridar.

Quan s'acabaven els dolços o les monedetes de dos i cinc cèntims de pesseta..., els vaillets – plens de pols perquè s'havien arrossegat pel terra, quasi barallant-se per arreplegar-ne més que els altres-, només aleshores, donaven la festa per acabada i se n'anaven cap a casa, mentre comptaven les peces i els confits empescats.

Jocs i joguines

Les influències dels anuncis de joguines i la societat de consum en què som immersos, sempre han tingut correspondència en els jocs i en els tipus de joguines que els nens demanen i els grans els comprem.

Fem memòria amb què jugaven i com s'entretenien els nens que avui ja són avis, és a dir, els nens de la postguerra. En aquell temps, pràcticament no hi havia de juguets, és cert; però també ho és el fet que cap nen els demanava i, per tant, cap infant no plorava per no tenir-ne cap... La mainada, sempre que puguin jugar, és feliç, no importa a què juguin ni amb què... la qüestió és jugar-hi.

(54)

Bateig a l'església de Sant Joan de Viladecans, a principis de la dècada dels anys 1950. Fotografia de Fernando Antiga, AIV – Fons Fernando Antiga Fontanals

(55)

Llançament de caramels, després del bateig, al davant de l'església de Sant Joan, a principis de la dècada dels anys 1950. Fotografia de Fernando Antiga, AIV – Fons Fernando Antiga Fontanals

Abans, estàvem contents jugant a les xapes, a cartrons, a bales, a manos arriba, al gat i la rata, a arrencar cebes, a cuit i amagar, als disbarats, a trucar portes, a fer córrer una rutlla, l'òbit, a enganxar-se o penjar-se darrere els carros, a la bandera, a saltar amb corda, a un, dos, tres...pica paret, a *xurro-media manga-mangotero*, *adivina lo que hay en el puchero*, a fra, a metges – amb nines o figures -, al pare carbasser, a les bitlles... o amb qualsevol cosa que ens donessin per a jugar, com podia ser una nina feta de drap o quatre llaunes de sardina lligades amb un cordill, l'una darrere l'altra, com si fos un tren.

Evidentment, abans els carrers del poble eren això, carrers..., buits i tranquils, i la mainada podia córrer i jugar per arreu. Recordo que, fins i tot, la gent gran jugava al carrer a bitlles, s'hi feien campionats..., per a molts pagesos o vilatans era la distracció del dia de festa. Sortosament, aquesta tradició actualment ha estat recuperada per a la ciutat.

Abans d'acabar aquestes ratlles, permeteu-me que us expliqui en què consistien alguns jocs: al joc dels disbarats s'havia de fer amb un grup de nois i noies, encara que també hi participava la gent gran i la canalla. Ens calia posar-nos junts, asseguts en rotllana i mirant-nos de fit. Aleshores, al veí del costat li fèiem una pregunta, per exemple: Què voldries per sopar? Aquesta pregunta s'havia de fer a cau d'orella, per tal que ningú no sabés el contingut i, així, no pogués relacionar-ne res; les preguntes, com també les respostes s'havien de fer als veïns dels costats; les preguntes, per una banda i les respostes, per l'altra. En aquell moment, el joc es feia interessant...A torns, i canviant el sentit, es deia: Per l'esquerra, m'han preguntat –per exemple- què voldré per sopar i, per la dreta m'han respost: un ratolí mort! I, per la dreta m'han preguntat –per exemple- qui m'agradaria per xicot i, per l'esquerra, m'han respost: un escarabat... I vinga a riure!

Un altre joc era el *manos arriba!* S'havien de fer dos bàndols d'amiguets i saber molt bé quins eren els teus i qui els que havies de descobrir i “matar”. Els dos bàndols s'amagaven als afores, en un camp ras... per allà el carrer Serrajòrdia. Al cap d'una estona d'estar-se amagats, s'intentava descobrir la identitat dels

“enemics”, i se’ls deia, per exemple: Jaumet!, *Manos arriba!* Si t’equivocaves, l’eliminat eres tu ... I així anar fent.

No us recorda aquest joc un que fan actualment els executius i d’altres, amb competicions i ben equipats amb fusells que tiren bales de pintura, per treure’s l’estrès?

La boxa

Una altra de les coses que també recordo fou la gran afecció a la boxa, que va néixer per allà l’any 1946 o 1947. La gent hi anava a les vetllades a veure els combats; el jovent s’hi aplegava en aquestes reunions per a participar del joc o de l’esport –com li vulgueu dir-. De bufetades, encara n’hi ha arreu, però, la boxa, sortosament, ha decaigut molt en els últims anys.

Però, en aquells anys de postguerra –ben bé durant vuit o nou anys- el jovent trobava bé el fet de donar-se cops de puny fins a extenuar-se, tant sols, només per a complaure els espectadors que embogien quan un dels contendents estava tocat, grogui i, aleshores, tothom demanava a crits que l’acabés de rematar, fins a fer-lo caure inconscient.

Aquest “esport”, repeteixo, afortunadament no té gaires seguidors a casa nostra, actualment, com a espectacle, perquè és perillós per a la salut; sàdic, només apte per a alguns espectadors de cor dur i poca cultura... Però en aquells anys... per Viladecans, hi passava els estius un senyor que es deia Goya, que tenia un gimnàs a Barcelona. Aquest senyor entrenava boxadors al seu local, anomenat Jacsae. Promovia i organitzava vetllades i campionats de boxa per a amateurs i professionals al Gran Price, de la Ronda de Sant Antoni de Barcelona. Doncs bé, un dia va decidir que al nostre poble, i també a Gavà, s’hi podrien organitzar vetllades de boxa... i l’afecció hi va correspondre molt bé: sempre es feia el ple, la gent s’entusiasmava amb “allò” nou i, entre el jovent va anar creixent l’afecció. Ara, l’entrenament, després els primers combats al ring com a amateurs, etc. Amb tot, a l’hora de la veritat,

d'inflar-se la cara a cops i mastegots, van ser pocs els que ho van fer: uns 8 o 10 de Viladecans i 5 o 6 de Gavà. Amb els temps, "allò" es va anar perdent i, afortunadament, no vam haver de patir cap lesió irreparable entre aquells joves del veïnat que van decidir participar-hi.

Caçar la xibeca

Us explicaré un costum o broma pesada que m'havia explicat la meva mare, que va néixer a masia, i que s'acostumava a fer per les cases de camp de la contrada, allà pel segle XIX i inicis del XX. Aquesta "novatada" es deia "caçar la xibeca". Consistia a entabanar un mosso nouvingut a la masia – novençà, o bé amb poques llums - .

Se li feia creure que a un arbre gran de la finca, cada nit, hi anava a dormir la xibeca, ocellot rar. Una nit, en havent sopat, el fèiem posar sota l'arbre i amb silenci, amb un cove gran per a entomar la xibeca morta, després que els altres mossos li desaparessin unes trabucades. Abans, però, un dels mossos havia pujat dalt de l'arbre, ben proveït amb una gran galleda plena de merda i, quan sonaven els trets, buidava la galleda per damunt del beneitó, mentre els altres cridaven: s'ha escapat i s'ha cagat !

El resultat de tot plegat, us el podeu imaginar com vulgueu ...